

PLAZILCI <SISTEM>

Današnjih plazilcev je manj kot 7000 vrst. Delimo jih v 4 skupine (redove):

<PRAKUŠČARJI (Rhynchocephalia)>

Tuatara – živi fosil Ime izhaja iz maorščine in pomeni »bodice na hrbtu«. Mostiščna kuščarica ali tuatara je pravi živi fosil, saj je edini predstavnik davno izumrlih živalih, ki jih sicer poznamo samo po okamenelih ostankih – fosilih. Zanimivo je, da je preživela samo tuatara, njeni najbližji sorodniki pa so izumrli že pred milijoni let. Tuatara je močna žival in živi samo na otokih pri Novi Zelandiji. Prebiva v rovinah, včasih v družbi z morskimi ptiči. Čeprav je tuatara zelo podobna kuščarjem vsaj na prvi pogled, se v marsičem razlikuje od ostalih vrst. Kot prvo ima nizko stopnjo presnove. V nasprotju s plazilci, uživa v nižjih temperaturah. Raste tudi zelo počasi, šele po 50-ih ali 60-ih letih popolnoma odraste. Kot odrasla žival meri v dolžino 60 centimetrov. Tuatara živi zelo dolgo. Povprečna starost teh živali je kar 120 let.

<KROKODILI (Crocodylia)>

Krokodili so spadali v skupino skupaj z dinosavri in so z aligatorji edini preživeli.

Živijo v tropskih in subtropskih predelih. Vezani so predvsem na celinske vode, nekaj vrst pa na morje. Ti starinski plazilci imajo od strani sploščen rep in med prsti zadnjih nog plavalno kožico. Na vrhu repa so različni izrastki. Oklepljeni so z velikimi roženimi luskami, pod njimi pa so še močne kožne kosti. Krokodili so plenilci in mrhovinarji.

Krokodili so pripadniki plazilcev, ki so sorodnejši ptičem in izumrlim plazilcem, kot pa današnjim plazilcem. Posebnost krokodilov je sigurno srce, ki je razdeljeno na 4 dele. So dobro prilagojeni življenju v vodnem okolju. Nosne odprtine leže na zgornji strani gobca in jih lahko krokodil zapira in odpira. S posebnimi kožnimi gubami pa lahko zapre tudi sapnik, zato lahko odpre gobec tudi pod vodo, ne da bi mu voda vdrla v pljuča. Danes živeče krokodile lahko razvrstimo v tri osnovne skupine: prave krokodile, aligatorje in gavijale

V Afriki živi **nilski krokodil** (*Crocodylus niloticus*). V Severni Ameriki je na močvirja, jezera in reke na jugovzhodu ZDA vezan **misisipski aligator** (*Alligator mississippiensis*).

Pravi krokodili

Pravi krokodili obsegajo okrog 13 vrst, ki živijo v tropskih območjih Amerike, Afrike, Azije in Avstralije. Med krokodile spadajo največje vrste, kot npr. letvičar, ki živi v somornici od Azije do Avstralije in menda doseže velikost 8,1 m, poznamo pa tudi pritlikave vrste, kot je toponosi krokodil iz Afrike in zraste največ 1,14 m. Nekatere vrste krokodilov skrbe za svoj zarod. Samica nilskega krokodila razkoplje gnezdo in pomaga malim krokodilčkom prilesti iz jajc, nato pa jih v gobcu odnese v vodo.

Aligatorji

Aligatorji so edini živeči predstavnik iz reda krokodilov, ki živi v zmernem pasu. Poznamo dve vrsti aligatorjev: ameriški aligator, ki naseljuje močvirja JV ZDA in kitajski aligator, ki živi v spodnjem toku Rdeče reke. Aligatorji se od krokodilov ločijo po zgornjih zobeh, ki pri zaprtem gobcu aligatorju štrle prek spodnjih zob. Med aligatorje uvrščamo tudi kajmane, ki jih poznamo pet vrst in živijo od Srednje do Južne Amerike.

<ŽELVE (Chelonia)

Želve so med plazilci posebneži zaradi svojega enotnega oklepa (črepinje), v katerega lahko vpotegnejo glavo, noge in rep. Sestavljajo ga zrasle ploščate kosti in roževinaste plošče. V čeljustih ni zob.

Edina vrsta na slovenskem ozemlju je **evropska močvirska sklednica** (*Emys orbicularis*). Ponekod so jo že iztrebili. Najdemo jo še na Ljubljanskem barju in v beli krajini. V južni Evropi živita dve vrsti **kornjač** (*Testudo*), ki ju uvrščamo med kopenske želve. Med morske želve štejemo jadransko prebivalko **glavato kareto** (*Caretta caretta*).

Želve prepoznamo po razmeroma kratkem in širokem telesu, ki ga obdaja oklep iz koščenih plošč. Med želve uvrščamo kornjače in sklednice. Koščen oklep želv navadno prekriva poroženela snov, pri nekaterih družinah pa usnjata koža, tako kot na primer pri mehkoščitkah. Fosilni ostanki želv so znani že iz obdobja triasa (pred 200 milijoni let) Vse danes živeče vrste želv imajo namesto zob poroženela čeljusti, ki so preoblikovane v nekakšen kljun z ostrimi robovi. Pri tistih vrstah, ki hrano drobijo, so ti robovi bolj ploski. Vse vrste želv odlagajo jajca, zato morajo tudi morske želve ob tem opravilu priti na kopno.

Kornjače

Kornjače so pretežno rastlinojede vrste želv, ki navadno živijo v suhem okolju tropskih območij. Imajo razmeroma kratka a široka stopala, zadnji par nog pa je valjast in podoben slonjim nogam. Oklep prekrivajo trde roževinaste plošče. Tisti del prednjih nog, ki jih želva ne more potegniti v oklep prav tako prekrivajo trde luske. Največje kornjače živijo na oceanskih otokih, kot so Galapagos.

<LUSKARJI (Squamata)

Za luskarje so značilne kožne luske iz debele, poroženela plasti povrhnjice. Koščenega oklepa nimajo. Poroženelo vrhno plast kože med levitvijo večkrat v življenju odvržejo. Pod levom se tvori nova povrhnjica. V čeljustih so zobje.

Kuščarji (*Lacertilia*)

Imajo praviloma dobro razvite okončine. Pri slepcih nog ni, zato imajo mnogi navadnega slepca (*Anguis fragilis*) za kačo.

V tropskih krajih so doma kameleoni (*Chamaeleonidae*), ki se odločno prikrivajo v okolju s spreminjanjem barvetelesa in posnemanjem barvnih vzorcev podlage. Pri nas je splošno razširjen kuščar **pozidna kuščarica**

(*Lacerta muralis*), zelo redek pa je **martinček** (*Lacerta agilis*). Kuščarice so sposobne odtrgani rep obnoviti (regenerirati).

Kuščarjev danes poznamo okrog 3000 vrst. So zelo raznolika skupina živali, ki so razširjene po vsem svetu, razen na polarnih območjih. Kuščarji imajo različne življenjske navade, mnoge vrste žive na tleh, druge plezajo po drevju, tretje pa so prilagojene življenju v vodi ali pod zemljo. Večina vrst ima dobro razvite okončine, pri nekaterih pa so okončine zakrnele, ali jih sploh ni več. Večina kuščarjev ima dolge repe, ki jih lahko odvržejo, če jih zanje zgrabimo. To jim omogoči pobeg, saj se sovražnik pogosto zmoti z odtrgani repom. Imajo pa tudi lastnost, da jim rep znova zraste. Nekatere najbolj znane vrste kuščarjev so: agame, kameleoni, legvani, varani in gekoni.

Legvani

Legvanov poznamo približno 630 vrst, ki živijo v obeh Amerikah, nekaj pa jih živi tudi v Polineziji in na Madagaskarju. So zelo raznolika družina. Med njimi najdemo take, ki živijo na tleh, ki plezajo na drevju ali vsaj del življenja preživijo v vodi. Večina vrst se hrani z žuželkami, nekaj velikih legvanov pa ima kratek mesnat jezik in žagaste zobe, ter se prehranjujejo z rastlinsko hrano. Zeleni legvan lahko zraste do 2 m, vendar veli del te dolžine pripada repu, ki je mnogo večji od telesa.

Kače (Serpentes)

Podolgovato telo je brez okončin in - z izjemo udava - tudi brez oplečja in okolčja. Udavi majo zakrnele ostanke zadnjih nog v obliki krempljev.

Izredno gibljive kosti glave, zlasti čeljusti, omogočajo kačam, da lahko pogoltnejo plen, ki je nekajkrat večji od premera plenilca. Mnoge kače imajo v zgornji čeljusti **strupnike**. Ti zobje so pri nekaterih vrstah cevasti (votli), pri drugih pa žlebasti. Povezani so s **strupnimi žlezami**. Ugrizu nekaterih najnevarnejših tropskih kač lahko sledi smrt v nekaj minutah.

Udavi (Boidae) so največje kače, ki živijo večinoma v tropskih krajih.

Mednje sodijo pitoni (*Python*) in navadni udav (*Boa constrictor*).

Med **gože** (Colubridae) spadajo naše nestrupene kače, npr. belouška (*Natrix natrix*) in navadni gož (*Elaphe longissima*). Gožem sorodna je zelo strupena kobra ali naočarka (*Naja*), ki živi v Aziji in Afriki.

Edini slovenski strupenjači sta gad (*Vipera berus*) in modras (*Vipera ammodytes*) iz družine **gadov** (Viperidae). Oba sta živorodna, hranita pa se predvsem z voluharicami in drugimi manjšimi sesalci.

Kače so plazilci z dolgim telesom. Poznamo jih 2500 vrst. Nimajo nog, izjema so le nekatere prvobitne kače, ki imajo zakrnele nastavke zadnjih nog. Trebušno stran večine kač prekrivajo povečane široke luske, le pri nekaterih kačah so te luske pomanjšane ali pa jih sploh ni. Kače nimajo gibljivih očesnih vek, ampak so oči prekrite s prozorno opno. Po tem znaku se ločijo od breznoгих kuščarjev, ki so noge izgubili zaradi podzemnega načina življenja. Pri nekaterih podzemnih kačah so oči majhne in prekrite z naglavnimi luskami. Večina kač ima neverjetno gibljive čeljusti, ki jim skupaj z raztegljivim vratom omogočajo, da pogoltnejo plen, ki je širši kot njihova glava. Kače delimo na tri skupine ali podredove: Scolecophidia

(slepice,...), Henophidia (boe, udavi, pitoni,...) in Caenophidia (goži, strupeni goži, gadi,...).

AMNIOTSKO JAJCE

Ta razvojna pridobitev je plazilcem omogočila, da so postali neodvisni od vodnega okolja

Iz zarodka izraščajo membrane, ki ščitijo zarodek oziroma obdajajo rumenjaka. Jajčna lupina in jajčna membrana sta propustni za pline (kisik in ogljikov dioksid).

Plazilčji zarodek črpa hrano iz velikih zalog rumenjaka in beljaka. Beljak vsebuje med drugim velike količine vode. **Plodnikova membrana (amnion)** obdaja **jajčni mehur** ali **plodnik (amnionsko votlino)**. V njem je **plodovnica (amnionska tekočina)**, v kateri se razvije **zarodek (embrio)**. Jajčna lupina je zaščita pred zunanjimi vplivi. Tudi pri sesalcih, kjer se oplojeno jajčece razvija znotraj materega telesa, je zarodek v plodovnici v amnionski votlini.

Zaradi amniotskega jajca oziroma amniona združujemo plazilce, ptice in sesalce v skupino **amnitov**(Amniota).Vse ostale, preprostejše vretenčarje - obloustke, ribe in dvoživke - pa imenujemo **anamnioti**(Anamniota).